

Date: 29th January-2026

SOVET DAVRIDA TADBIRKORLIKKA MUNOSABAT

Toshboyeva Farida Abduxalilovna

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida mustaqil tadqiqotchi

ORCID- (0009-0008-4251-9907)

toshboyevafarida46@gmail.com

[Tel:+998888420830](tel:+998888420830)

Annotatsiya: Ushbu maqola Sovet davrida tadbirkorlikka nisbatan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy munosabatlarni tahlil qiladi. Tadqiqotda tadbirkorlik faoliyatining rasmiy va norasmiy shakllari, davlat siyosati va ideologiyasi doirasida tadbirkorlarning roli, shuningdek, ularning jamiyatdagi mavqe va imidji ko'rib chiqiladi. Maqola Sovet adabiyoti va tarixiy manbalar asosida tadbirkor obrazlarini, ularning qiyosiy tahlilini va jamiyatdagi tasvirini o'rganadi. Natijada, tadbirkorlik tushunchasining Sovet davridagi ijtimoiy-qonuniy va madaniy kontekstda qanday talqin qilgani aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Sovet davri, tadbirkorlik, ijtimoiy munosabatlar, davlat siyosati, adabiy obraz, iqtisodiy faoliyat, ideologiya, qiyosiy tahlil.

Аннотация: В данной статье анализируются социально-политические и экономические отношения к предпринимательству в советский период. Рассматриваются формальные и неформальные формы предпринимательской деятельности, роль предпринимателей в рамках государственной политики и идеологии, а также их положение и образ в обществе. В статье изучаются образы предпринимателей, проводится их сравнительный анализ и анализ в обществе на основе советской литературы и исторических источников. В результате определяется, как интерпретировалось понятие предпринимательства в социально-правовом и культурном контексте советского периода.

Ключевые слова: советский период, предпринимательство, социальные отношения, государственная политика, литературный образ, экономическая деятельность, идеология, сравнительный анализ.

Abstract: This article analyzes social, political and economic relations towards entrepreneurship in the Soviet period. The study examines the formal and informal forms of entrepreneurial activity, the role of entrepreneurs within the framework of state policy and ideology, as well as their position and image in society. The article studies the images of entrepreneurs, their comparative analysis and image in society based on Soviet literature and historical sources. As a result, it is determined how the concept of entrepreneurship was interpreted in the socio-legal and cultural context of the Soviet period.

Keywords: Soviet period, entrepreneurship, social relations, state policy, literary image, economic activity, ideology, comparative analysis.

Date: 29th January-2026

KIRISH. Sovetlar davrida O'zbekistonning iqtisodiy va ma'naviy qaramligi hamda uning oqibatlari 20-yillarning boshlarida joriy etilgan yangi iqtisodiy siyosat O'zbekistonning ham iqtisodiyotida jonlanishga olib keldi. Lekin 20-yillarning oxirida bu siyosat o'zining mohiyatini yo'qota boshladi va 1929-yilda batamom bekor qilindi. Yerkini savdo, xususiyl tadbirkorlikka chek qo'yildi.[1]

O'zbekistonda sovet hokimniyatini mustahkamlashning zaruriyl sharti sifatida industriyalashtirish siyosatini amalga oshirish boshlandi. San'ati koloq, malakali ishchi kadrlar mutaxassislari deyarli yo'q, og'ir sanoati rivojlantirish tajribasi yo'q o'lkada industriyalashtirish og'ir kechdi. Industriyalashtirishning dastlabki paytida kichik suv elektrostantsiyasi hamda qishloq xo'jaligiga, paxtachilikka qaratilgan xom-ashyoni qayta ishlash korxonalari qurilib ishga tushirildi. Chirchiqdagi GESlar Toshkent tikuvchilik, poyafzal, tamaki. Farg'ona to'qimachilik, Samarqand va Marg'ilondagi ipak fabrikalari shular jumlasidandir.[2]

30-yillarda Toshkent to'qimachilik kombinati, qishloq xo'jalik mashinasozlik zavodi, Chirchiq kimyo kambinati va boshqa ko'plab yirik korxonalar ishga tushirildi. 30-yillar oxirida respublikada 1445 ta har xil sanoat korxonalari mavjud bo'lib, bularda 142 ming ishchi mehnat qilar edi. Sovetlarning o'z kuchimiz bilan qisqa muddatda deb olib borgan industriyalashtirish siyosati O'zbekiston uchun g'oyat og'ir kechdi. Markaz respublikamizning yer osti va yer usti qazilma boyliklari, xom-ashyo manbalarini talon-taroj qilib, arzon ishchi kuchidan foydalanib, o'lkadan mumkin qadar ko'proq foyda olish harakatida bo'ldi. Bu siyosat ayniqsa millionlab dehqonlar hisobidan amalga oshirildi. Chunki qishloqda zo'rlik bilan olib borilgan jamoalashtirish siyosati g'arazli maqsad uchun juda ham qo'l keldi. 1930-yilning boshlaridan yoppasiga jamoalashtirish harakati boshlanib, katta yer egalari, o'rta hol dehqonlar va kambag'allarning yerlari jamoa xo'jaliklariga birlashtirildi, ularning qo'llaridagi ot-ulov, mehnat vositalari, chorva mollari ham majburiyl umumlashtirildi. Davlat, jamoa xo'jaliklari orqali rejalashtirilgan yo'l bilan mehnatkash dehqonlar oladigan hosilning deyarli barchasini yig'ib oladigan bo'ldi, Buning natijasida dehqonlar xo'jaligi xonavayron bo'ldi. Ommaviyl jamoalashtirishga suyanib, badavlat xo'jaliklar ayrim o'rtahol dehqonlardan 5,5 mingdan ortig'i o'z oilasi bilan uzoq o'lkalarga surgin qilindi. O'z-o'zidan ravshanki jamoalashtirish siyosati natijasida qishloq xo'jaligida mehnat unumdorligi pasayib, moddiyl manfaatdorlik yo'qoldi, qishloq aholisi qoshshoqlashdi, dehqonni espuatatsiya qilishning birdan-bir takomillashgan usuli kashf etildi. O'zbekistonda paxta yakka hokimligini kuchaytirish yo'li bilan SSSR paxta mustaqilligiga erishdi. Ikkinchi jahon urushi yillari davrida izdan chiqqan O'zbekistonning iqtisodiyoti urushdan keyingi 1946-1950-yillari g'oyat keskinlashgan xalqaro vaziyatda qayta tiklana boshladi. Mamlakatning ichki resurslari, tabbiyl boyliklari va arzon ishchi kuchini g'oyat ko'chma espuatatsiya qilish evaziga, yaxshi sarmoyalardan bosh tortgan holda olib borilgan iqtisodiyotni tiklash xalq boshiga og'ir kunlarni keltirdi. [3]

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

O'zbekiston xo'jaligini tiklash ishlari sovet hukumatining zo'r berib qurollanish siyosatiga bo'ysindirildi. Urushdan keyingi yillarda qishloq xo'jaligini, ayniqsa

Date: 29th January-2026

chorvachilikni tiklash ishlari ancha og'ir o'tdi. 1945-yil 15-iyuldagi Markaziy hukumatining O'zbekistonda paxtachilikni tiklash va yanada rivojlantirish choralari to'rg'risidagi qarori asosida paxta yakkaxonligi kuchaytirildi va O'zbekistonning markazga bog'liqligi yana ham mustahkamlandi. Yirik sanoat korxonalarining vujudga kelishi bilan Respublikaning ittifoqqa bog'lanishi yana ham kuchaydi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov u paytda O'zbekiston bir yoqlama iqtisodiyotga Markazga butunlay qaram, izdan chiqqan iqtisodiyotga ega bo'lgan yarim mustamlaka mamlakat qatoriga aylangan edi, deydi. O'zbekistonning iqtisodiy ahvolidagi noxush xolatlarning ijtimoiy oqibatlari nihoyatda og'ir bo'ldi. 80 yillarda fan, madaniyat va xalq ta'limiga ajratilgan harajatlar davlat byudjetining 27 foizni tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 1989 yili Yevropa mamlakatlarida 5,5 foizni, Afrika mamlakatlarida 5,4 foizni tashkil qilgan. Bolalar o'limi oshqozon-ichak va yuqumli kasalliklar bo'yicha O'zbekiston SSSR da birinchilar qatorini egalladi. Totalitar tizimi jarayonida o'lkadagi madaniy-ma'rifiy ishlar e'tibordan chetda qolmadi. 20-30 yillarda savotsizlikni tugatish, ta'limtarbiya ishlari osongina qo'lga olindi. Achinarlisi shundaki, respublikada ta'limtarbiya, madaniy-ma'rifiy ishlar Shaklan milliy-ma'rifiy sotsialistik shiori ostida olib borildiki, asl maqsad baynalminalchilik niqobi bilan pardalanib, o'lkaga rus madaniyatini, ularning turmush tarzini tarqatishdan iborat bo'ldi. Sovet hukumati dastlabki kunlardan boshlab dinga, diniy tashkilotlarga qarshi keng miqyosda kurash olib borib, ateistik jamiyat qurish tomon yo'l tutgan edi.[4]

Machit va madrasalarni yopib, ularning binolaridan boshqa maqsadlarda foydalanildi. Navruz kabi umumxalq bayrami diniy marosimlar bekor qilindi. 20-30 yillar o'zbek adabiyoti va san'atida izlanishlar, uyg'onish va yo'qotish yillari bo'ldi. 20-yillarda ma'rifatchilik harakatining samarali yillari bo'lib, A.Qodiriy, Fitrat, Cho'lpon, Botu, Elbek, Hamza, S. Ayniy so'ngroq yangi yosh ijodkorlar Oybek G.G'ulom, X.Olimjon, A.Qaxxor kabi o'zbek adabiyotining yirik namoyandalari faoliyat ko'rsatdi. Urushdan keyingi 50-60 yillarda respublika ijobiy ziyolilarning yangi avlodi shakllandi. Shaxsga sig'inishning fosh etilishi bilan yuzaga kelgan iliqlik shamoli bilan badiy adabiyotda, ko'pgina salmoqli asarlar yaratildi. Bir qancha yangi o'zbek teatr va konsert san'atining dong'ini taratgan jamoalar tashkil etildi. Jamiyatda inqirozli holatlarini kuchayishi bilan madaniy xayotdagi ziddiyatlar ham keskinlashdi, chiqib borayotgan sotsializm g'oyalarsiz tarixiy badiy asarlar yorug'lik ko'rmaydigan bo'ldi. O'zbek xalqi uchun eng daxshatli milliy, diniy, tarixiy, qadriyatlardan judo bo'lganligida edi. Yagona sovet xalqi nternatsional peol to'g'risidagi uydirma nazariyalar adabiyot va san'atdagi shaklan milliy, mazmunan sotsialistik asarlarining yaratilishi xalqimizni azaliy qadriyatlardan maxrum etdi. 1920—30-yillar O'zbekiston tarixida sovet davlati tomonidan iqtisodiy va madaniy siyosatning amalga oshirilishi bilan tavsiflangan muhim davr bo'ldi. Bu siyosatlar mintaqani modernizatsiya va sanoatlashtirishga qaratilgan bo'lsa-da, O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy landshaftiga ta'sir ko'rsatgan siyosiy regresslar va muammolarga olib keldi. Sovet hukumati O'zbekistonda kollektivlashtirish siyosatini amalga oshirib, an'anaviy qishloq xo'jaligini kolxozlarga aylantirishni maqsad qilgan. Bu siyosat mahalliy dehqonlarning qarshiligiga olib keldi va an'anaviy dehqonchilik usullarini buzdi. Sovet

Date: 29th January-2026

davlati O'zbekistonni sanoatlashtirishga, ishlab chiqarishni ko'paytirish uchun zavodlar va infratuzilmani barpo etishga e'tibor qaratdi. Biroq, bu jadal sanoatlashtirish mehnatni ekspluatatsiya qilish va atrof-muhitning buzilishi kabi muammolarni keltirib chiqardi. O'zbekiston Sovet hokimiyati davrida paxta yetishtiruvchi yirik mintaqaga aylandi, hukumat eksport uchun paxta yetishtirishga ustuvor ahamiyat berdi.[5]

Ushbu monokultura yondashuvi mintaqaning qishloq xo'jaligi xilma-xilligi va barqarorligiga uzoq muddatli oqibatlariga olib keldi. Sovet hukumati O'zbekistonda diniy va madaniy urf-odatlarini bostirish bilan birga dunyoviylik va sotsialistik qadriyatlarni targ'ib qiluvchi madaniy inqilobni amalga oshirdi. Bu siyosat mahalliy aholi bilan ziddiyatga olib keldi va sovet madaniy gegemonligiga qarshilik ko'rsatdi. Sovet davlati ta'lim va boshqaruvda rus tilidan foydalanishni targ'ib qildi, bu esa o'zbek tili va an'anaviy madaniy urf-odatlardan foydalanishning pasayishiga olib keldi. Bu madaniy assimilyatsiya siyosati ko'plab o'zbek ziyolilari va madaniyat arboblari uzoqlashtirdi. O'zbekistonda sovet madaniyati siyosati san'at va adabiyotda sotsialistik realizmni targ'ib qilishga, sotsialistik mafkuraga to'g'ri kelmaydigan asarlarni tsenzura qilishga qaratilgan edi. Badiiy ifodaning bunday cheklanishi madaniy ishlab chiqarishdagi ijodkorlik va xilma-xillikni bo'g'ib qo'ydi. 1930-yillar O'zbekistonda siyosiy repressiya va tozalashlar davri bo'lib, Sovet siyosatiga qarshi chiqqan dissidentlar va ziyolilarni nishonga oldi. Bu mahalliy aholi o'rtasida qo'rquv va ishonchsizlik muhitini keltirib chiqardi. Sovet davlati O'zbekistonda hokimiyatni markazlashtirib, mahalliy muxtoriyatni, xo'jalik va madaniy ishlar ustidan nazoratni kamaytirdi. Bu markazlashuv o'zbek aholisining madaniy o'ziga xosligi va siyosiy agentligining yo'qolishiga olib keldi. O'zbekistonda Sovet davlatining iqtisodiy siyosati shahar va qishloq o'rtasidagi tengsizlikni kuchaytirib, resurslar va imkoniyatlardan foydalanishda nomutanosiblikni keltirib chiqardi. Bu iqtisodiy nomutanosiblik ijtimoiy norozilik va aholi o'rtasida norozilikni keltirib chiqardi.[6]

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, 1920-1930-yillarda O'zbekistonda sovet davlatining iqtisodiy va madaniy siyosati keng ko'lamli oqibatlariga olib keldi, jumladan, siyosiy regressiyalar va mintaqa taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatgan muammolar. Bu siyosatlar O'zbekistonni modernizatsiya qilishga qaratilgan bo'lsa-da, madaniy bostirish, iqtisodiy nomutanosiblik va keyingi o'n yilliklar davomida mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy manzarasini shakllantirgan siyosiy repressiyalarga olib keldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Раджабов К., Хайдаров М. История Туркестана (1917-1924). - Ташкент. Университет, 2002.[1]
2. Постановления и решения собраний Коммунистической партии Узбекистана. Том 1.-Ташкент: 1957.[2]
3. Солмонов Ахмаджон. Религиозная политика советского правительства в Узбекистане: вымысел и историческая реальность (Текст): монография А. Солмонов. - Ташкент. Размышление, 2015.[3]

Date: 29th January-2026

4. Полатов Г'. Битва убеждений, Ташкент, 1964 год.[4]
5. Шамсутдинов Р. Деревенская трагедия: коллективизация, кулаки, ссылка. Ташкент, Восток 2003.[5]
6. Шамсутдинов Р. Советская подслушивающая политика в Узбекистане и ее трагические последствия. - Ташкент, Шарк, 2001.[6]

